

Danuta Kabat-Rudnicka

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

ROLA REGIONÓW MIEJSKICH W ROZWOJU UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie: Wraz z tzw. wschodnim rozszerzeniem UE spójność gospodarcza i społeczna nabrała jeszcze większego znaczenia. Cel ten jest realizowany z wykorzystaniem instrumentów polityki regionalnej i strukturalnej. Ważną rolę odgrywa także europejski rozwój przestrzenny: rozwój metropolii, miast i regionów; miast, które odgrywają istotną rolę jako centra innowacji, badań i rozwoju oraz ośrodki edukacyjne i produkcyjne, lecz przede wszystkim jako siła sprawcza rozwoju regionalnego. Unia Europejska winna w związku z tym wspierać policentryczny rozwój miast europejskich, szczególnie tych w Europie Środkowo-Wschodniej. Ponadto polityka regionalna, koncentrująca się na innowacyjności i gospodarce opartej na wiedzy, przyczynia się do rozwoju kapitału społecznego, który staje się ważnym czynnikiem rozwoju gospodarczego.

Słowa kluczowe: Unia Europejska, regiony miejskie, metropolie, rozwój monocentryczny, rozwój policentryczny.

1. Uwagi wstępne

Unia Europejska jest dziś najbardziej zaawansowanym ugrupowaniem integracyjnym państw, tworzącym rozległą sieć powiązań zarówno instytucjonalnych, jak i gospodarczych. Wspólny rynek, w instytucjonalnej formule jednolitego rynku europejskiego, stanowi urzeczywistnienie koncepcji integracji gospodarczej, w której ramach realizowane są podstawowe wolności rynkowe: wolny przepływ osób, usług, towarów i kapitału. Wymiar gospodarczy integracji zapoczątkował, i stanowi nadal, podstawę procesów integracyjnych w Europie, w szczególności na szczeblu powiązań handlowych i kooperacji między przedsiębiorstwami. Ostatnie rozszerzenia Unii Europejskiej (lata 2004 i 2007), zwiększające liczbę państw członkowskich do 27, nadają nowy wymiar procesom integracyjnym w Europie, nie tylko w dziedzinie gospodarczej, ale także społecznej i politycznej. W oczach świata Unia Europejska pozostaje nadal ważnym aktorem sceny międzynarodowej i postrzegana jest jako potęga gospodarcza. W tym sensie Unia, podobnie jak pozostałe ugrupowania integracyjne i największe potęgi gospodarcze, musi liczyć się w coraz większym stopniu z konkurencją ze strony innych ugrupowań gospodarczych Azji i Półkuli Zachodniej.

Należy zauważyć, że Unia, której większość energii pochłaniają reformy instytucjonalne, musi stawiać czoła coraz to nowym wyzwaniom ze strony gospodarki i konkurencji światowej, mając jednocześnie do rozwiązania liczne problemy pojawiające się zarówno pomiędzy gospodarkami państw członkowskich, jak i regionami – ich obecność implikuje problemy o charakterze strukturalnym i rozwojowym. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera polityka strukturalna oraz rozwoju przestrzennego¹. O ich znaczeniu decyduje nie tylko strategiczny charakter tych kierunków polityki, ale także skala potrzeb wynikających z dywergencji pomiędzy poszczególnymi regionami oraz potrzeba większej spójności i zapewnienia zrównoważonego rozwoju.

Rozwój regionalny ma nie tylko kluczowe znaczenie dla całokształtu procesów rozwojowych Unii, zarówno w wymiarze gospodarczym, jak i społecznym, ale także wpływa na jej konkurencyjność na arenie międzynarodowej. Podstawowe znaczenie ma tutaj fakt, że europejskie centra rozwojowe mają silne oparcie w regionach. Niezależnie od tego dobrze pod względem gospodarczym prosperujące regiony miejskie oraz obszary metropolitarne odgrywają rolę „koła zamachowego” w procesie rozwoju regionalnego².

Wraz z procesem rozszerzania Unii Europejskiej w latach 2004 i 2007 pojawiły się nowe problemy, występujące w związku z wyraźnymi dysproporcjami w poziomie rozwoju pomiędzy gospodarkami narodowymi, a także pomiędzy regionami państw tzw. starej i nowej Unii. Uwidaczniają się one w ogólnym zróżnicowaniu gospodarczym państw, sytuacji na rynku pracy, poziomie i dostępności edukacji i wiedzy, co z kolei przekłada się na poziom życia i stan środowiska naturalnego. Różnice te rysują się także w podziale przestrzennym na linii wschód–zachód, wskazującym, jak bardzo w zależności od położenia geograficznego regiony różnią się od siebie zwłaszcza pod względem poziomu rozwoju gospodarczego, a także rozwoju instytucjonalnego i w głównej mierze pod względem konkurencyjności.

W tym kontekście pojawia się pytanie, jaką rolę mają odgrywać regiony miejskie w rozwoju gospodarczym zarówno poszczególnych państw, jak i Unii Europejskiej; czy rozwijanie metropolii jest korzystne dla ogólnego rozwoju kraju; czy należy przyjąć model monocentryczny czy policentryczny rozwoju miast?

¹ S. Krätke, *Die regionale Dimension der europäischen Entwicklung*, [w:] T. Beichelt, B. Chołuj, G. Rowe, H.-J. Wagener (red.), *Europa-Studien. Eine Einführung*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2007, s. 204.

² Odnosnie do roli, jaką mają odgrywać regiony, interesujące porównanie znajdujemy u A. Kuklińskiego, który twierdzi, że w ujęciu tradycyjnym region był swoiście rozumianym „quasi-państwem”, podczas gdy w przyszłości stanie się „quasi-korporacją”, a to z kolei oznacza, że strategiczne planowanie rozwoju regionalnego musi sięgać do wzorców strategicznego planowania, stosowanego w praktyce korporacji transnarodowych; A. Kukliński, *Problematyka przestrzeni europejskiej*, „Ad Meritum”, jesień–zima 1997, s. 80.

2. Zróźnicowanie regionalne Europy

Z punktu widzenia rozwoju przestrzennego Europy daje się zauważyć wyraźnie rysujące się zróźnicowanie gospodarcze, nie tylko pomiędzy regionami, ale także miastami, prowadzące do podziału na centrum i peryferie. W kontekście celów integracji europejskiej, w tym zwłaszcza polityki spójności, należy postawić pytanie, czy w dłuższej perspektywie będziemy mieli do czynienia ze zmniejszaniem się różnic, czy też z ich narastaniem, zarówno pomiędzy państwami, jak i poszczególnymi regionami. Innymi słowy, jak w przyszłości będą się kształtować główne tendencje i czy przeważać będą zjawiska konwergencji, czy dywergencji. Należy zauważyć, że celem polityki regionalnej Unii jest wspomaganie regionów biedniejszych, a zarazem słabszych, i tym samym przyczynianie się do większej ich konwergencji.

W państwach tzw. starej Unii widać wyraźnie ukształtowane dwa obszary: na osi północ–południe znajduje się obszar najgęściej zasiedlony i najbardziej rozwinięty, rozciągający się od południowej Anglii, wzdłuż linii Ren–Rodan aż do Lombardii, jego punkty krańcowe stanowią obszary metropolitalne Londynu i Mediolanu; na osi wschód–zachód zaznacza się obszar rozciągający się od Toskanii, przez Mediolan, Lyon aż do Barcelony i Walencji³. Tak kształtujący się podział pozwala na przewidywanie prosperity takich obszarów metropolitalnych, jak Londyn, Paryż czy Madryt, natomiast mniej korzystnie rysują się perspektywy rozwojowe regionów peryferyjnych, takich jak północna Anglia, południowe Włochy, Grecja czy Portugalia, a także typowych regionów rolniczych czy „starych” regionów industrialnych.

Rozszerzenie Unii Europejskiej w 2004 r., zwane potocznie wschodnim, pociąga za sobą stosunkowo niewielką zmianę, która modyfikuje rzeczony układ przestrzenny. W literaturze przedmiotu spotykamy twierdzenia o tworzeniu się nowego „korytarza”, obejmującego Berlin, Pragę, Wiedeń i Budapeszt, a także o powstającej nowej osi na linii północ–wschód: od Kopenhagi, przez Berlin, Drezno, Pragę i Wiedeń, aż po Budapeszt⁴. Jednocześnie wskazuje się kraje, a ściślej rzecz biorąc centra miejskie, gdzie w następstwie procesów transformacyjnych w Europie Środkowo-Wschodniej dokonały się ważne przemiany; tworzą one układ przestrzenny ciągnący się od Gdańska, przez Poznań i Wrocław, Pragę, Brno, Bratysławę, aż po Budapeszt⁵.

W odniesieniu do państw Europy Środkowo-Wschodniej należy wyróżnić trzy główne ugrupowania:

1. Duże aglomeracje, regiony metropolitalne, charakteryzujące się największym potencjałem i najwyższym wzrostem gospodarczym; w ich ramach możemy wydzielić trzy podgrupy:

- obejmującą Berlin, Pragę i Wiedeń, o największym potencjale gospodarczym, porównywalnym z aglomeracjami na zachodnich peryferiach Unii,

³ S. Krätke, *Die regionale Dimension...*, dz. cyt., s. 207.

⁴ Tamże, s. 208.

⁵ Tamże, s. 208.

- obejmującą Warszawę, Budapeszt i Bratysławę,
 - obejmującą stolice peryferii, takie jak Bukareszt i Sofia, oraz stolice państw nadbałtyckich, charakteryzujących się m.in. niskimi dochodami ludności, wysokim bezrobociem oraz niedostosowaniem instytucjonalnym do standardów Unii;
2. Obejmuje zasięgiem Czechy, Słowenię, Słowację, Węgry oraz niektóre wschodnie regiony Niemiec; w jej ramach da się wydzielić podgrupy:
- Węgry i Słowenię, charakteryzujące się wysokim potencjałem inwestycyjnym oraz wysoce wykwalifikowaną siłą roboczą, przy jednoczesnej małej gęstości zaludnienia,
 - większe okręgi przemysłowe Polski (Śląsk), Czech, Słowacji i Węgier oraz przemysłowe regiony wschodnich Niemiec;
3. Grupa o najniższym potencjale rozwojowym, znajdująca się na wschodnich peryferiach Unii, obejmująca wiejskie regiony państw nadbałtyckich, Bułgarii i Rumunii, charakteryzujące się niskim dochodem narodowym brutto na głowę mieszkańca kraju⁶. Dodać należy, że w środkowo-wschodniej Europie istnieje duży potencjał rozwoju obszarów metropolitalnych z głównymi miastami: Berlinem, Budapesztem, Warszawą, łącznie z Pragą, Wiedniem i Bratysławą, a także Krakowem i Poznaniem⁷.

Zróznicowanie regionalne jest od dawna przedmiotem troski i zabiegów ze strony Unii Europejskiej, o czym świadczy zmieniający się kształt polityki regionalnej Unii, idącej w kierunku nowej strategii, wyraźnie przesuwałej dotychczasowy jej punkt ciężkości. Śledząc rozwój polityki regionalnej UE, możemy zauważyć, że przez dłuższy czas wspierano rozbudowę regionalnej infrastruktury, w szczególności zaś połączeń komunikacyjnych, a tym samym wtórnie wspierano także rozwój przedsiębiorstw. Natomiast w okresie późniejszym wspierany był głównie rozwój potencjału innowacyjnego⁸.

Stające wobec nowych wyzwań regiony metropolitarne zaczęły wprowadzać politykę rozwoju opartego na wiedzy, mającą na celu przede wszystkim przyciągnięcie wysoko kwalifikowanej siły roboczej, co ma umożliwić optymalizację współpracy pomiędzy centrami wiedzy a produkcją. Subwencjonowanie wiedzy, nauki i badań na rzecz rozwoju uznano za najwyższy priorytet, w związku z czym został wydzielony obszar problemowy dotyczący zdobywania wiedzy i kształcenia się przez całe

⁶ H.J. Kujath, *Metropolräume... in Mittel- und Osteuropa*, „Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung”, April 2005, nr 47, s. 3.

⁷ S. Zillmer, *Mittel- und osteuropäische Triangel als neues Wachstumszentrum?*, „Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung”, April 2005, nr 47, s. 7.

⁸ W ramach celu konwergencja, który jest ukierunkowany na przyspieszenie rozwoju najsłabiej rozwiniętych państw członkowskich i regionów, jednym z priorytetów jest rozwój innowacyjności i społeczeństwa opartego na wiedzy; zob. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 31 lipca 2006, L 210/25).

życie, jak również zwiększania atrakcyjności kulturalnej i różnorodności obszarów metropolitalnych⁹.

Niezależnie od skoordynowanych wysiłków na rzecz doskonalenia polityki regionalnej i działań prorozwojowych oraz rysującej się w związku z tym poprawy w dziedzinie niwelowania nierówności pomiędzy regionami, nadal utrzymują się poważne dywergencje, zwłaszcza w dziedzinie innowacji, badań i rozwoju technologicznego. Innowacja, badania i rozwój technologiczny uważane są dzisiaj w coraz większym stopniu za sektor o kluczowym znaczeniu dla zwiększania konkurencyjności regionów, zwłaszcza w obliczu narastającego „umiędzynarodowienia” gospodarek narodowych i przyspieszonej zmiany technologicznej oraz coraz większego inwestowania w wiedzę i stosowania nowych technologii, mających kluczowe znaczenie z uwagi na skalę wyzwań stojących przed regionami Unii Europejskiej.

W kontekście zróżnicowania regionalnego UE należy stwierdzić, że do regionów silnych gospodarczo należą dziś regionalne oraz miejskie centra, o dużym potencjale gospodarczym, technologicznym i instytucjonalnym. Regiony te wyróżnia szczególnie rodzaj kompetencji, związany z występującym potencjałem wiedzy i zdolnościami innowacyjnymi. Dzięki wewnętrznym powiązaniom i współpracy dysponują one rozwiniętym kapitałem społecznym, który stanowi dziś bardzo ważny czynnik w programowaniu gospodarczego rozwoju regionalnego Unii¹⁰.

3. Europeizacja i globalizacja

Śledząc wspomniane tendencje rozwojowe, dochodzimy do wniosku, że rozwój Europy jest zasadniczo zdeterminowany przez dwa procesy: z jednej strony postępującą integrację gospodarczą, z drugiej zaś procesy globalizacyjne. W kontekście tych procesów ośrodki miejskie, czy inaczej mówiąc: regiony miejskie, odgrywają istotną rolę jako centra gospodarcze, zarówno jako jednostki wytyczające kierunek rozwoju, jak i siły dynamizujące rozwój regionalny¹¹.

O kształcie europejskiej integracji regionalnej przesądzają w dużej mierze powiązania transgraniczne, które powodują wzrost znaczenia niektórych miast i wpływają na zmianę ich zasięgu funkcjonalnego. Najważniejszymi ośrodkami rozwoju

⁹ M. Arndt, A. Pauli, *Wissen und Metropole*, „Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung”, April 2005, nr 47, s. 5.

¹⁰ Zob. *ESDP. European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*, Agreed at the Informal Council of Ministers responsible for Spatial Planning in Potsdam, European Commission 1999, May 1999.

¹¹ Odnosząc się do przykładu Polski, G. Gorzelak wskazuje dwie kwestie: po pierwsze, tylko niektóre miasta posiadają niezbędny potencjał, by stać się centrami wzrostu, np.: Warszawa, Poznań, Kraków, Wrocław, Gdańsk; po drugie, zasięg oddziaływania miast na rozwój regionu jest stosunkowo niewielki; G. Gorzelak, *Regional Development and 'New' Regionalism in Poland*, [w:] J.W. Scott (red.), *De-coding New regionalism. Shifting Socio-political Context in Central Europe and Latin America*, Ashgate, Farnham 2009, s. 186.

gospodarczego na obszarze Unii są przede wszystkim dynamicznie rozwijające się regiony miejskie, skupiające się na wykonywaniu usług w wysokim stopniu opartych na wiedzy, jak również charakteryzujących się szczególnie intensywną działalnością badawczą prowadzoną na potrzeby przemysłu.

Biorąc pod uwagę tendencje rozwojowe nasilające się w trakcie strukturalnych przemian gospodarki i siłę oddziaływań aglomeracji miejskich, dzięki wspólnemu generowaniu i wygrywaniu korzystnego położenia i postępującej urbanizacji, rozwój gospodarczo-przestrzenny Europy może być określany jako proces metropolizacji potencjałów rozwoju gospodarczego i innowacyjnego. Obszary metropolitarne mogą funkcjonować jako siły sprawcze kompleksowego i regionalnego rozwoju gospodarczego, a zarazem jako punkty węzłowe europejskiej integracji¹². Narastająca koncentracja gospodarczego potencjału rozwojowego i innowacyjnego, w szczególności w dziedzinie intensywnego stosowania wiedzy w dziedzinie usług i technologii, a także przemysłu w rozwijających się dynamicznie metropoliach, stanowi siłę napędową i czynnik działający na rzecz konwergencji regionów w Europie. Należy jednak mieć na uwadze i to, że proces metropolizacji w Europie może mieć także skutki uboczne, te mianowicie, że słabszym regionom wiejskim oraz regionom miejskim o niższej dynamice rozwojowej grozić będzie pozostawanie w tyle, jeśli nie zwiążą się gospodarczo z obszarami metropolitalnymi¹³.

4. Europejskie centra miejskie

W procesie historycznego rozwoju politycznego i gospodarczego doszło do wykształcenia się w europejskiej przestrzeni policentrycznych subsystemów, które słusznie ocenia się jako pozytywny trend rozwojowy. Zachodzące w przeszłości zmiany strukturalne o charakterze społeczno-gospodarczym miały wpływ na wykształcenie się tego policentrycznego systemu ośrodków miejskich. Ich skutkiem był także nierówny podział funkcji, nierównomierny rozwój potencjału gospodarczego i zdolności innowacyjnych, większe zróżnicowanie społeczne i segregacja, a co za tym idzie – powiększanie się stref ubóstwa, nawet w zamożnych dzielnicach miejskich, oraz większa presja na osiedlanie się w okolicach miejskich.

System miast europejskich stanowi główny element konstytutywny przestrzeni europejskiej, charakteryzującej się wielością dynamicznych punktów węzłowych w organizacji przestrzennej gospodarki i społeczeństwa, połączonych z sobą siecią infrastruktury transportowej i komunikacyjnej. Łączy je także współzależność go-

¹² Podobnie S. Korenik, który określa ośrodki metropolitarne jako węzły w sieciach gospodarczych i centra światowego rozwoju; zob. S. Korenik, *Metropolie we współczesnej gospodarce z uwzględnieniem realiów polskich*, [w:] S. Korenik, K. Szólek (red.), *Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii – szanse i bariery*, Polska Akademia Nauk. Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2004, s. 23-24; zob. też: A. Jewtuchowicz, *Miasta w rozwoju regionów. Ewolucja relacji miasto-region*, [w:] *Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii...*, dz. cyt., s. 100.

¹³ *City and Region 2008, EU Cohesion 2008*, s. 117-118.

spodarcza, określone wzorce podziału pracy oraz polityczne i kulturalne powiązania komunikacyjne. Warto przy tym pamiętać o konieczności rozróżnienia pomiędzy powiązanymi gospodarczo sieciami miast a tymi, które opierają się na politycznej współpracy regionów miejskich. Możemy mówić o policentrycznym systemie regionów miejskich w perspektywie ogólnoeuropejskiej, pamiętając, że na poziomie państw mamy do czynienia zarówno z systemami policentrycznymi, jak i monocentrycznymi¹⁴. W przyszłości europejski system miast zostanie najprawdopodobniej zdominowany przez pojedyncze, przodujące, kosmopolityczne regiony miejskie, takie jak Londyn i Paryż, blisko powiązane z takimi europejskimi regionami metropolitalnymi, jak: Bruksela, Mediolan, Madryt, Barcelona, Zurych, Frankfurt nad Menem, Hamburg, Berlin czy Wiedeń. W dłuższej perspektywie czasowej do grupy tej dołączą być może regiony miejskie z Europy Środkowo-Wschodniej, takie jak Warszawa, Praga czy Budapeszt¹⁵.

Prócz tego, biorąc pod uwagę rozwarstwienie funkcjonalno-gospodarcze europejskiej przestrzeni gospodarczej, można jeszcze wydzielić obszary: zależne od standaryzacyjnych funkcji produkcyjnych, w których specjalizują się miasta i regiony, oraz pozbawione więzi produkcyjnych, zmarginalizowane miasta i regiony.

W świetle teorii liberalnej przyjmuje się, że integracja winna przebiegać według funkcjonalno-przestrzennego modelu podziału pracy, dlatego też miasta i regiony środkowo-wschodniej Europy powinny specjalizować się w produkcji dóbr pracochłonnych, podczas gdy regiony i miasta Europy zachodniej koncentrować się na produkcji opartej na wiedzy i technologii¹⁶. Pogląd ten odzwierciedla zachodnioeuropejski punkt widzenia i podyktowany jest po części interesami gospodarczymi państw, które w swojej koncepcji rozwoju regionalnego Europy widzą dla siebie szczególne miejsce i uważają, że przystosowanie leży głównie po stronie nowych państw Unii. Obecnie podejście to budzi istotne zastrzeżenia, ponieważ zmieniła się filozofia, w myśl której zaleca się integrowanie regionów miejskich w Europie poprzez wspieranie prorozwojowych więzi w policentrycznym systemie powiązań ogólnoeuropejskich, m.in. po to, by uniknąć powstawania nowych układów peryferycznych miast i regionów.

5. Europejska koncepcja rozwoju przestrzennego

Sprawie przemian rozwojowych terytorium Unii Europejskiej poświęcona jest Europejska koncepcja rozwoju przestrzennego – podstawowy dokument programowy Unii Europejskiej. Zostały w nim zawarte orientacyjne ramy programowe oraz cele priorytetowe w dziedzinie programowanego rozwoju przestrzennego Unii. W świetle dokumentu za podstawowy cel uznaje się wzmocnienie i dalszy rozwój zrównowa-

¹⁴ Polska stanowi przykład systemu policentrycznego.

¹⁵ S. Krätke, *Die regionale Dimension...*, dz. cyt., s. 213.

¹⁶ Tamże, s. 214.

żonej struktury przestrzennej, realizowany w drodze rozwoju policentrycznego systemu miast, w dążeniu do zapewnienia równego dostępu do infrastruktury i wiedzy, jak również ochrony środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego¹⁷. Programowany rozwój ma w pierwszym rzędzie zapewnić osiągnięcie spójności gospodarczej i społecznej. Istotną funkcją wspomnianego dokumentu jest określenie wymiaru europejskiego rozwoju przestrzennego, tak by dać państwom członkowskim i ich politycznym reprezentantom zajmującym się rozwojem przestrzennym możliwość uwzględnienia w jak największym stopniu europejskich powiązań i współzależności.

Czynnik ludzki jest podstawą każdej polityki, a ta właśnie adresowana jest do większości Europejczyków mieszkających i pracujących w ośrodkach miejskich. Pozwala to zrozumieć skierowanie obecnej i perspektywicznej polityki w większym stopniu na problemy rozwoju miast i regionów miejskich, z uwagi na wzrastające znaczenie wielu regionów miejskich jako siły sprawczej dalszego rozwoju regionalnego, a także rozwoju gospodarczego i konkurencyjności Unii jako całości. Regiony, o których mowa, to obszary, gdzie występuje silna koncentracja działań gospodarczych, realizujących w praktyce założenia gospodarki opartej na wiedzy i pracy naukowo-badawczej na rzecz zastosowań gospodarczych o charakterze innowacyjnym, wyróżniających się jako wspomniane już punkty węzłowe na mapie światowych powiązań gospodarczych. Nie trzeba dodawać, że mają one strategiczne znaczenie dla rozwoju gospodarczego Unii Europejskiej.

Europejska koncepcja programowanego rozwoju przestrzennego jest zbieżna z koncepcją zrównoważonego rozwoju, pozwalającą uniknąć dalszej nadmiernej koncentracji sił, środków gospodarczych oraz ludności w tzw. centrum Unii, gdzie na stosunkowo ograniczonej przestrzeni skupiona jest większość miejskich, lokalnych centrów Europy, spełniających globalne funkcje gospodarcze i posiadających dobrze rozwiniętą infrastrukturę. Europejska koncepcja rozwoju przestrzennego ma na celu stworzenie wielu dynamicznych stref gospodarczej integracji o zasięgu transkontynentalnym. Europa dysponuje bowiem dobrze wyodrębnioną i połączoną wewnątrznie siecią dostępnych komunikacyjnie międzynarodowych regionów metropolitalnych i powiązanych z nimi miast oraz obszarów wiejskich o różnej wielkości¹⁸.

Rola miast jako regionalnych centrów rozwoju jest trudna do przecenienia, jakkolwiek równie ważny jest rozwój społeczny. Niedocenianie społecznego aspektu rozwoju przestrzennego miast europejskich może odbyć się ze szkodą dla stałego postępu w dziedzinie rozwoju gospodarczego. Wreszcie podkreślić także należy, że przestrzennemu wymiarowi polityki Unii Europejskiej poświęca się coraz więcej uwagi na etapie programowania poszczególnych kierunków polityki, mając na względzie doprowadzenie do ich możliwie najdalej idącej spójności.

¹⁷ *ESDP. European Spatial Development Perspective...*, dz. cyt.

¹⁸ Tamże.

6. Uwagi końcowe

Powyższe rozważania prowadzą do kilku istotnych konstatacji. Po pierwsze, metropolie, a nawet mniejsze ośrodki miejskie odgrywają ważną rolę w procesie rozwoju regionalnego, są bowiem siłą sprawczą wzrostu gospodarczego, centrami innowacji i wiedzy, ośrodkami przyciągającymi inwestycje zagraniczne. Po drugie, idea zrównoważonego rozwoju winna być stosowana do wszystkich miast bez wyjątku, a nie ograniczać się do rozwoju metropolii. W związku z tym bardziej pożądanym jest kierunek rozwoju policentrycznego, a nie monocentrycznego. Rozwój miast, a tym samym również regionów nie powinien opierać się wyłącznie na konkurencyjności, mającej swe źródło w minimalizowaniu kosztów produkcji, zwłaszcza kosztów pracy. Winien postępować na równi z rozwojem społecznym, uwzględniać kapitał ludzki oraz innowacyjne nastawienie; słowem, preferować gospodarkę opartą na wiedzy. Należy dodać, że równie ważne jest, aby słabsze regiony miejskie i wiejskie związały się gospodarczo z dużymi ośrodkami miejskimi, ponieważ rozwój miast niekoniernie przekłada się na rozwój obszarów słabszych w regionie, grożąc w efekcie ich marginalizacją.

Nowym ważnym zadaniem jest dostosowanie polityki regionalnej i rozwoju przestrzennego do kształtu nowej Unii, po rozszerzeniu w latach 2004 i 2007. Głównym źródłem problemów stała się zbyt duża skala zróżnicowania w Unii skupiającej 27 państw. Dodatkowo do zwiększenia się różnic przyczynia się fakt, że nowe państwa członkowskie znajdują się na niższym poziomie rozwoju gospodarczego i społecznego niż państwa stare. W związku z tym w odniesieniu do regionów konieczne jest wspieranie tych inicjatyw, które mogą wpłynąć na rozwój zarówno samej gospodarki, jak i kapitału ludzkiego. Istotną rolę przypadać będzie w tym względnie polskimi ośrodkami miejskimi, takim jak: Warszawa, Kraków, Wrocław, Poznań czy Gdańsk, choć dużo bardziej wskazane byłoby udzielenie wsparcia ośrodkom miejskim pełniącym funkcję stolic regionów słabiej rozwiniętych, takim jak Rzeszów czy Lublin.

Rozwój winien być zrównoważony, miasta powinny go stymulować, korzyści przekładać się na cały region, a policentryczna struktura paneuropejskich systemów miejskich winna służyć optymalizacji struktur przestrzennych.

Literatura

- Arndt M., Pauli A., *Wissen und Metropole*, „Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung”. April 2005, nr 47.
- City and Region 2008, EU Cohesion 2008.*
- ESDP. European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union*, Agreed at the Informal Council of Ministers responsible for Spatial Planning in Potsdam, European Commission 1999, May 1999.

- Gorzela G., *Development of the Polish Regions and the EU Cohesion Policy*, [w:] W. Strubelt, W. Gorzelak (red.), *City and Region. Papers in Honour of Jiri Musil*, Budrich UniPress, Opladen, Farmington Hills 2008.
- Gorzela G., Kozak M., *Poland*, [w:] M. Baun, D. Marek (red.), *EU Cohesion Policy after Enlargement*, Palgrave Macmillan, Hampshire, New York 2008.
- Gorzela G., *Regional Development and 'New' Regionalism in Poland*, [w:] J. W. Scott (red.), *Decoding New regionalism. Shifting Socio-political Context in Central Europe and Latin America*, Ashgate, Farnham 2009.
- Heinze R.G., *Regionale Entwicklungsstrategien: von Zukunftsstandorten und „Restregionen“*, [w:] tegoż, *Wandel wider Willen, Deutschland auf der Suche nach neuer Prosperität*, Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2006.
- Jewtuchowicz A., *Miasta w rozwoju regionów. Ewolucja relacji miasto-region*, [w:] S. Korenik, K. Szótek (red.), *Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii – szanse i bariery*, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2004.
- Kabat D., *Europeizacja i globalizacja jako procesy kształtujące politykę integracji europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, Prace z zakresu spraw europejskich i międzynarodowych, Kraków 2008.
- Korenik S., *Metropolie we współczesnej gospodarce z uwzględnieniem realiów polskich*, [w:] S. Korenik, K. Szótek (red.), *Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii – szanse i bariery*, Polska Akademia Nauk, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Warszawa 2004.
- Krätke S., *Die regionale Dimension der europäischen Entwicklung*, [w:] T. Beichelt, B. Chołuj, G. Rowe, H.-J. Wagener (red.), *Europa-Studien. Eine Einführung*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2007.
- Kukliński A., *Problematyka przestrzeni europejskiej*, „Ad Meritum”, jesień–zima 1997, s. 75-89.
- Kujath H. J., *Metropolräume... in Mittel- und Osteuropa*, „Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung”, April 2005, nr 47.
- Rosamond B., *Globalization and Europeanization*, „Yearbook of European Studies” 2000, vol. 14.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z 11 VII 2006 ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999 (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 31 VII 2006, L 210/25).
- Wolke M., *Metropolregion Warschau: Zwischen Polarisierung und Integration*, „Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung”, April 2005, nr 47.
- Zillmer S., *Mittel- und osteuropäische Triangel als neues Wachstumszentrum?*, „Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung”, April 2005, nr 47.

ROLE OF URBAN REGIONS IN THE DEVELOPMENT OF THE EUROPEAN UNION

Summary: The economic and social cohesion became one of the priorities of the European Union with the eastern enlargement. This aim is realised *via* regional and structural policy. However, European spatial development also plays an important role. It concerns the development of metropolis, cities and regions, cities that are playing an important role as innovative, research, development, educational and production centres, but first of all as motors of regional development. Therefore, the European Union should support the polycentric development of European cities, especially in Central and Eastern Europe. The new direction of regional policy, focusing on innovations and knowledge-based economy, contributes to the development of social capital, which becomes an important factor in the economic growth.

Keywords: European Union, urban regions, metropolitan areas, monocentric development, polycentric development.